

Türkçe Ders Kitabı Çözümleri

Editör:

Doç. Dr. Hakan ÜLPER

4. Baskı

 PEGEM
AKADEMI

Editör: Doç. Dr. Hakan ÜLPER

TÜRKÇE DERS KİTABI ÇÖZÜMLEMELERİ

ISBN 978-605-364-073-8

DOI 10.14527/9786053640738

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Eylül 2010, Ankara

4. Baskı: Eylül 2018, Ankara

Yayın-Proje: I. Tual Şekercigil
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sarıyıldız Matbaacılık Ltd. Şti
İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 523. Sk. No:31
Yenimahalle-ANKARA
(0312 395 99 94)

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 23593

iletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

Sınıf ortamlarında belirlenmiş olan hedeflere ulaşmak amacıyla birçok öğretim/öğrenim etkinliği gerçekleştirilir. Bu etkinliklerin gerçekleştirilebilmesi için birtakım araç-gereçlere gereksinim duyulmaktadır. Bu araç-gereçler kendi içerisinde çeşitlilik gösterebilmektedir. Buna karşın sınıf ortamlarında kullanılan araç-gereçlerin kullanılma ağırlıkları/oranları birbirine eşit değildir. Öngörülebi-leceği gibi, en yaygın olarak kullanılan araç-gereç olarak karşımıza ders kitapları çıkmaktadır. Yalnız bu gerçeklik dahi ders kitaplarının, üzerinde özenle durulması gereken son derece önemli bir gereç olduğuna işaret etmektedir.

Öğrencilerin, yaşamlarının önemli bir bölümünü okulda geçirdiği ve okul döneminde ağırlıklı olarak ders kitaplarıyla karşılaştığı gerçeği hiçbir zaman unutulmamalıdır. Öyle ki, ders kitaplarının içeriksel ve niteliksel özelliklerine koşut olarak çağdaş, sorgulayan, eleştirel düşünebilen, demokratik, yurtsever, ulusal ve evrensel değerlere bağlı, hoşgörülü vb. niteliksel özelliklere sahip bireyler yetiştirilmesine katkı sağlanması olanaklı olabileceği gibi; bu niteliklerin tam karşısı özelliklere sahip bireyler yetiştirilmesine neden olunması da olanaklı olabilecektir. Özellikle okuma sorunu olan ve genellikle ders kitapları dışında başka kitapları okuma açısından yetersizlik gösteren bir toplum olmamız nedeniyle ders kitaplarının önemi bir kat daha artmaktadır. Bu gerçeklikler, ders kitaplarının nesnel bir biçimde, eğitim bilimlerinin ilkelerine ve çocuk gelişimine uygun olarak değerlendirilmesinin son derece önemli olduğuna da gönderimde bulunmaktadır.

Bu bağlamda bir yandan ders kitaplarının fiziksel özelliklerinden ders kitaplarına metin (türsel özellikleri, iletisi, üst düzey düşünmeye yönlmesi, sözcük seçimi, okunabilirlik vb. açılardan) seçimine dek; diğer yandan ise ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirmeden, etkinliklere dek geniş bir kapsam içerisinde ders kitaplarının çözümlenerek değerlendirilmesinin önemli ve gerekli olduğu açıktır. Bu ve buna benzer değerlendirme alanları bakımından kitabın taşıdığı özelliklerin, yetiştirilecek öğrencinin duyuşsal ve bilişsel niteliğinin belirlenmesi üzerinde etkisi olacağı da tartışmasız bir gerçektir.

Belirtilen bu gerekçelerden yola çıkılarak hazırlanan bu kitap, öncelikle Türkçe öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adayı öğrenciler için bir ders kitabı olarak tasarlanmıştır. Bununla birlikte Türkçe öğretmenliği yapmakta olan tüm Türkçe öğretmenleri için de Türkçe ders kitaplarının tanınmasına ve değerlendirilmesine katkı sağlayıcı bir yardımcı kitap olarak tasarlanmıştır. Bu bakımdan kitabın hazırlanma sürecinde salt kuramsal bilgi aktarımına odaklanmak yerine yeterli düzeyde kuramsal bilgi aktarımı ve hemen sonrasında ders kitabının/kitaplarının (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve metin kitabı) değer-

lendirilebilmesi için uygulama örneklerine yer verilmiştir. Bunu yapmaktaki amaç ise hedef kitlenin karşılaştığı ders kitaplarını değerlendirebilme becerisini kazanmalarını sağlamaktır. Böylelikle, hedef kitleyi oluşturan bireylerin, uygulama örneklerinden yola çıkarak, karşılaştıkları ve karşılaşılabilecekleri Türkçe kitaplarını değerlendirebilme becerisini kazanabilmeleri beklenmektedir.

Temel amacın bu olması da bölümlerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla bölümler belirlenirken ilk aşamada nitelikli bir ders kitabının taşıması gereken özellikler belirlenmiş, bu özelliklerden değerlendirmeye/çözümlemeye uygun olan özellikler saptanmıştır. Ardından bu özellikler kendi içinde önce bir bölüm olarak ardında da bir bütünce (Ünite) olarak bir araya getirilmiştir. Sonuçta üç bütünce ve on iki bölümden oluşan bir bütün ortaya konmuştur. Birinci bütüncede bakışımı iki alan olarak ders kitabı kavramının ve Türkçe Öğretim Programı'nın ana çizgileriyle tanımı yapılmıştır. Böylelikle, okur kitlesinin çözümleneceği nesneye ve bu nesnenin ortaya konmasında temel alınan programa ilişkin artalan bilgisi oluşturması amaçlanmıştır. İkinci bütüncede bir ders kitabının çözümlenme alanları belirlenerek bu alanlara ilişkin kuramsal ve uygulamalı bilgilere yer verilmiştir. Bu bütüncenin temel amacı ise okur kitlesinin, ders kitaplarını çözümlenerek ayrıntılı bir biçimde inceleyebilmesini ve eleştirel bir tutum içerisinde değerlendirme yapabilmesini sağlamaktır. Üçüncü bütüncede ise Türkçe ders kitapları üzerine gerçekleştirilmiş olan ve bu kitabın temel amacıyla örtüşen kimi makalelerin tanıtılmasına yer verilmiştir. Bu bütüncenin amacı ise okur kitlesine konuyla ilgili kimi bilimsel makaleleri tanıtarak onların çok yönlü bir bakış açısı kazanmalarını sağlamaktır.

Ortaya konan bu bütünü oluşturan bütünce ve bölümlerin daha ayrı bir biçimde belirlenebileceği de kuşkusuz bir gerçektir. Ancak ortaya konan bu bütünün alt başlıkları, başta edebiyat öğretmeni Neşe ÜLPER ve bilgisine güvendiğim nice değerli Türkçe ve edebiyat öğretmenleriyle uzun bir süre tartışıldıktan sonra belirlenmiştir. Bu belirlemenin sonrasında bu başlıklara yönelik ders notları hazırlanmıştır. Bu ders notları bir dönem ilgili dersi alan üniversite öğrencilerine o dersin içeriği olarak okutulmuştur. Yaklaşık iki yılı bulan tüm bu süreç, elinizdeki kitabın hazırlık aşamalarına işaret etmektedir. Tüm bu sürecin sonucunda öğrencilerden alınan çok olumlu geri bildirimlerin de yüreklendirici etkisiyle bu ders notlarının her bir başlığının, alanındaki yetkin kişilerce bir bölüm olarak yazılması ve bütün bölümlerin kitaplaştırılması yolu yeğlenmiştir. Kitaplaştırılma sürecinde bölüm yazarlarının belirlenmesinde dikkate alınan en temel ölçüt, alan yetkinliği olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda her bölümün yazarı belirlenirken öncelikle Türkçe eğitimi alanında yüksek lisans/doktora yapmış ya da yapıyor olmak birincil belirleyici olarak kararlaştırılmıştır. İkincil belirleyici olarak ise olanaklı olduğunca

yüksek lisans ya da doktorasını söz konusu bölüm ile ilişkili bir alanda yapmış olmak yeğlenmiştir. Bu aşamanın ardından her bölüm yazarına kitabın temel amacı açıklanarak yazacakları bölümde içerik olarak yer alması gerekenlere ilişkin beklentiler iletilmiştir.

Alanında bir boşluğu doldurma kaygısıyla hazırlanmış olan bu kitabın, ayrı gözlerle değerlendirilince, olumlu ve olumsuz açılardan birçok eleştirilebilecek yerlerinin olması da son derece normaldir. Hedef kitle ve ilgili tüm kişilerce yapılacak olan bu eleştirilerin, kitabın niteliğini arttırıcı olacağı da bir gerçektir. Bu da kitabın tüm yazarlarını mutlu edecektir. Bununla birlikte hedef kitle olarak belirlenmiş kişilerce gerçekleştirilecek çözümlenmeler sonucunda ortaya konacak olan değerlendirme sonuçlarının, öncelikle öğretmen ve öğretmen adaylarında ders kitabına ilişkin farkındalık yaratması ve yürürlükteki ders kitaplarının olumlu ve olumsuz yanlarının belirlenebilmesine katkı sağlaması; ardından daha nitelikli ders kitaplarının hazırlanabilmesi için bir basamak oluşturması da ayrıca son derece mutluluk verici olacaktır.

Bu kitabın hazırlanma sürecinde pek çok değerli akademisyen ve çalışanın katkıları olmuştur. Bu bağlamda, çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Leylâ UZUN'a bu çalışmada yer alarak beni onurlandırdığı için; saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kutlay YAĞMUR'a onca yoğunluğuna karşın iki bölüm yazarak ayırdığı zaman ve gösterdiği duyarlılık için; kitabın yapıtaşları olan diğer bölümleri yazarak kitabın yapılanmasını sağlayan çok değerli akademisyen arkadaşlarıma özverili çalışmaları ve kendimi şanslı hissetmemi sağladıkları için; yazım ve noktalama bakımından kitabı inceleyen Araştırma Görevlileri Sedat KARAGÜL ve Yasemin GEDİKOĞLU'na yüksünmeden gösterdikleri çaba için; kitabı yayıma hazırlayan Pegem Yayınevinin çok değerli çalışanlarına emekleri için çok teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak, özellikle bir ders kitabı hangi açılardan değerlendirilmeli, sorusuna yanıt aradığım o süreçteki katkıları ve kitabın hazırlanma sürecindeki anlayış ve özverileri dolayısıyla eşim Neşe ÜLPER'e ve yaşam bağlarım, sevgi/güç kaynaklarım ve sevimli kuzucuklarım İlke ve Duru'ya ayrıca teşekkür etmek isterim. İyi ki varsınız!

Editör, Hakan ÜLPER

Eylül, 2018

Bölümler ve Yazarları

Editör: Doç. Dr. Hakan ÜLPER

- 1. Bölüm: Bir Öğretim Aracı Olarak Ders Kitabı**
Öğr. Gör. Dr. Kadir YALINKILIÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 2. Bölüm: Türkçe Öğretim Programı ve Ders Kitapları**
Prof. Dr. Derya YAYLI
Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 3. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarında Fiziksel ve Biçimsel Görünüm**
Doç. Dr. Gökhan ARI
Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 4. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarındaki Etkinlikler**
Doç. Dr. Hakan ÜLPER
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 5. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarında Resimler**
Prof. Dr. Kamil İŞERİ
Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
- 6. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Özellikleri**
Prof. Dr. Kamil İŞERİ
Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
- 7. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarında Metinlerin Türsel Özellikleri**
Doç. Dr. Alpaslan OKUR
Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 8. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Özellikleri**
Doç. Dr. Gökhan ÇETİNKAYA
Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Leylâ UZUN
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

9. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Sözcüksel Görünümü

Doç. Dr. Ahmet GÜNEYLİ

Girne Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

10. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarının Üst Düzey Bilişsel Becerileri

Geliştirme Yeterliliği

Prof. Dr. Kutlay YAĞMUR

Hollanda Tilburg Üniversitesi

11. Bölüm: Türkçe Ders Kitaplarında Dil Becerilerinin Ölçümünde

Çağdaş Uygulamalar

Prof. Dr. Kutlay YAĞMUR

Hollanda Tilburg Üniversitesi

12. Bölüm: Ders Kitabı Değerlendirme Üzerine Ayrı Bakış Açıklarına

Göre Hazırlanmış Kimi Makaleler

Doç. Dr. Hakan ÜLPER

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	vii

I. BÜTÜNCE: TANITIM

1. BÖLÜM

Bir Öğretim Aracı Olarak Ders Kitabı.....	3
---	---

2. BÖLÜM

Türkçe Öğretim Programı ve Ders Kitapları	23
---	----

II. BÜTÜNCE: DERS KİTABI ÇÖZÜMLEME ALANLARI

3. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarında Fiziksel ve Biçimsel Görünüm.....	43
--	----

4. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarındaki Etkinlikler	57
--	----

5. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarında Resimler.....	83
--	----

6. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Özellikleri.....	93
--	----

7. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarında Metinlerin Türsel Özellikleri.....	117
---	-----

8. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Özellikleri.....	141
--	-----

9. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Sözcüksel Görünümü155

10. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarının Üst Düzey Bilişsel Becerileri Geliştirme Yeterliliği189

11. BÖLÜM

Türkçe Ders Kitaplarında Dil Becerilerinin Ölçümünde Çağdaş Uygulamalar219

III. BÜTÜNCE: DERS KİTABI DEĞERLENDİRME ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

12. BÖLÜM

Ders Kitabı Değerlendirme Üzerine Ayrı Bakış Açıklarına Göre Hazırlanmış
Kimi Makaleler247

Yazarlar Hakkında261

I. BÜTÜNCE: TANITIM

1. BÖLÜM

BİR ÖĞRETİM ARACI OLARAK DERS KİTABI

Giriş

Günümüzde bilginin sınırsız ve hızlı paylaşımı bu bilgileri topluma aktaracak iletim araçlarının (görsel, işitsel, görsel-işitsel) varlığını da zorunlu kılmaktadır. Bu görünüm içinde, öneminin diğer araçlar karşısında azaldığına ilişkin yanlış bir kanı oluşmuşsa da, geçmişten günümüze kalıcılığını koruyan bir araç olarak kitaplar, bilginin aktarımı ve paylaşımında, insanların öğrenme gereksinimlerinin karşılanması noktasında önemli bir görev üstlenmiştir ve üstlenmeyi de sürdürmektedir.

Kitap, “basılı ya da el yazılı kâğıt yapraklarının ciltli ya da ciltsiz olarak bir araya getirilmiş biçimi” (Püsküllüoğlu 2005: 590) biçiminde yapılabilecek somut bir tanımın çok daha ötesinde güçlü anlamlarla yüklüdür. Çünkü ne kâğıt üzerindeki basılı ya da yazılı olan semboller ne de kâğıtların bir araya getiriliş biçimi rastgele bir işlemin sonucunda ortaya çıkar. Kitap dendiğinde akla gelebilecek tüm bu somut öğeler, sonuçta kitapla karşılaşacak ya da onu kullanacak kişilerin öğrenme gereksinimlerini karşılamak ya da estetik bir zevk almaya dayalı bir okuma deneyimi yaşatmak amacıyla bir bütünü oluştururlar.

Kitabı kullanma amacımız onun türü ile birlikte, işlevini ve biçimini de değiştirir. Bizler için yararlı olabilecek bir bilgiye hızlı bir biçimde ulaşabilmek için başvuru kitaplarına; mesleki bilgimizi geliştirmek için meslek kitaplarına; çocukların duygu, düşünce ve dilsel yeterliklerine uygun bir kitap aradığımızda çocuk kitaplarına; eğlenceli ve hoş bir vakit geçirmek amacı ile yazınsal nitelikli kitaplara başvururuz. Görüldüğü üzere kitabı okuma amacımız kitabın türünü de farklılaştırır.

Aynı biçimde bireylerin bilgi edinmek ve bu bilgiyi kullanmak amacı ile başvurduğu kitap türlerinden birisi de bilgi kitaplarıdır. Ders kitapları da genel olarak bilgi kitapları içerisinde değerlendirilebilir. Ders kitapları, öğretim programlarındaki derslerin içeriğine ilişkin bilgileri öğrencilerin kullanımına sunan, onlara pekiştirme, sınava hazırlanma ve kendi öğrenme hızlarına bağlı olarak uygun çalışma olanağı sağlayan bir öğretim araç-gereçidir (Toprak 1993).

Eğitim-öğretim yaşantıları içerisinde kullanım sıklığı ile vazgeçilmez bir öneme sahip olan ders kitapları, bu ismini ilgili olduğu dersin öğretim programına bağlı olarak kazanır. Ders kitaplarındaki çeşitlilik ilgili dersin öğretim programına bağlı olarak oluşur. Türkçe ders kitabı, matematik ders kitabı, tarih ders kitabı vb. gibi tanımlamalar doğrudan ilgili dersin programında yer alan öğelere bağlı olarak belirlenir. Bu durum ders kitaplarına, diğer kitap türleri arasında ayrı bir nitelik kazandırır.

Ders kitapları eğitim-öğretim süreçlerindeki önemli rolüyle birçok araştırmaya da konu olmuş, farklı boyutlarıyla akademik bağlamlarda değerlendirilmiştir. Ülkemizde kitapların niteliklerine ilişkin yapılan çalışmalar kitaplar açısından çok da olumlu bir tabloyla karşılaşmadığımızı, ders kitaplarının bir sorun olarak karşımızda durduğunu göstermektedir. TÜBA (2007) tarafından hazırlanan raporda ders kitaplarının içeriğinden başlamak üzere, yetersiz, eksik ve yanlış bilgilerle dolu olmasından; belirli derslere ilişkin yanlış yöntem önerilerinden; bilgiye ilişkin yargı kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik yükün fazlaca olduğu, buna karşılık, estetik yargı kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik yükün yeterli derecede olmadığı; öğrencilere sanatsal/estetik ve psikolojik becerileri kazandırmaktan çok uzakta olduğu vurgulanmıştır.

Bütün bu saptamalar, öğretim yaşantılarının tüm bileşenlerine öğretim programlarının taşıyıcısı konumundaki ders kitaplarının daha duyarlı ve alan uzmanı kişilerce hazırlanması ve aynı biçimde uzman gözlerle değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Öğretim programlarının başarısının, bir anlamda, ders kitaplarının niteliğiyle de belirlenebileceğinden hareketle ders kitaplarının hazırlanıp değerlendirilmesinden hizmete sunulup kullanılmasına kadar geçen sürecin ciddi bir özen gerektirdiği ve bu süreçte asla ve asla bilimsel ölçütlerden ayrılmadan eğitim-bilimsel ölçütlere bağlı kalınması gerçeği akıllardan çıkarılmamalıdır.

Yukarıdaki kısa değiniler doğrultusunda, bu bölümde ders kitabının tanımı, ders kitaplarına yardımcı kitaplar ile ders kitaplarının hazırlanma yaklaşımları ve ders kitaplarının Türkçe öğretimindeki önemi üzerinde durulacaktır.

DERS KİTABI NEDİR?

Eğitim, planlı ve programlı bir dizge (sistem) olarak, önceden belirlenmiş davranış biçimlerinin öğretim süreçlerinde bireylere kazandırılmasını amaçlar. Temel olarak insanın bireysel ve toplumsal yaşantısını düzenlemek gibi bir amaç taşınması yönüyle eğitim bireysel, toplumsal, kültürel ve dilsel biçimiyle kurumsallaşmış bir yapıdır (Çotuksöken 2003). Her ülke kendi kültürel, tarihsel, sosyolojik gerçekliğini yeniden üretmek; ülke vatandaşlarının bireysel, ulusal ve evrensel de-